

- Tonne, Ingbjerg. 1997. The Monotonic Participant. Michael Herslund og Finn Sørensen (red.): *The Nordlex Project. Lexical Studies in the Scandinavian Languages* (=LAMDA 18):229-254. København: Institut for Datalogistik, Handelshøjskolen i København.
- Wivel, H.G. 1901. *Synspunkter for Dansk Sproglære*. København: Det nordiske Forlag.
- Ømålsordbogen. *En sproglig-saglig ordbog over dialekterne på Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer*. 1992-. Udg. af Institut for Dansk Dialektforskning. København: C.A. Reitzels Forlag.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
7. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1999

UNGE DANSKERES BRUG AF DIREKTE ANFØRSEL I HVERDAGSSAMTALER

Af Karin Guldbæk-Ahvo (Helsingfors universitet)

Indledning

I mit oplæg vil jeg præsentere en lille undersøgelse af unges hverdagssamtaler, hvor jeg har fokuseret på, hvordan danske unge bruger direkte anførsel. Undersøgelsen har to hovedspørgsmål:

- Hvad er funktionen af den direkte anførsel?
- Hvordan markerer de unge deres direkte anførsel.

Min analyse er langt overvejende kvalitativ og ligger inden for den gren af konversationsanalysen, som kaldes CA (Conversation Analysis).

Materiale¹ og metode

Jeg har analyseret to samtaler på hver 45 minutter med østjyske sytten-årige. I den ene samtale deltager to piger samt tre deltagende 'interviewere'. I den anden samtale deltager tre drenge samt én deltagende 'interviewer'. Begge samtaler er arrangerede, men minder meget om autentiske samtaler. Det fremgår bl.a. af de behandlede emner, af turtagningen samt den frie og uformelle stemning.

Som nævnt i indledningen bygger min analyse på konversationsanalysen, og det medfører en ganske eksakt transskriptionsform. Som hjælp til at læse de uddrag fra samtalerne, som jeg vil bruge som eksempler, er min transskriptionsnøgle optrykt sidst i artiklen.

På trods af min analyses kvalitative karakter, har jeg dog foretaget nogle få kvantitative opregninger. Bl.a. har jeg undersøgt hele materialet for forekomster af anført tale. Jeg fandt ialt 95 tilfælde, som fordelte sig på 79 belæg på direkte anførsel og 16 belæg på indirekte tale. Det ligger uden for denne artikels emne at behandle de problemer, jeg har haft med at

¹ Materialet til denne undersøgelse er båndoptaget af Tina Thode Hougaard i 1996 (se litteraturlisten). Jeg har fået lov at låne hendes bånd og har transkriberet det påny.

afgrænse de to former af anførsel fra hinanden. - I min analyse har jeg koncentreret mig om den direkte anførsel.

Funktionen af direkte anførsel

Før jeg med eksempler belyser funktionen af direkte anførsel i mine samtaler, vil jeg kort kommentere karakteren af direkte anførsel eller 'reported speech', som det kaldes på engelsk. Det har tidligere været en udbredt opfattelse, at direkte anførsel dækker over en ordret gengivelse af noget tidligere ytret. Men i lighed med bl.a. Tannen, Eriksson og Londen hævder jeg, at denne opfattelse ikke gælder for samtaler. I mit materiale har jeg fundet mange eksempler på, at det, der er markeret som direkte anførsel, ikke kan være en ordret gengivelse af noget tidligere ytret. De tre ovennævnte forskere opererer med mange typer af denne slags direkte anførsel, f.eks. at det personlige pronomen i det anførende står i pluralis 'så sagde *de*', at der er flere forskellige udgaver af samme ytring, at det anførte er på et andet sprog end den oprindelige ytring osv.

Mit første eksempel viser en type af direkte anførsel, som jeg ikke har fundet i de tre ovenstående forskeres typologier. Det er én af lytterne, der fremfører den direkte anførsel. Det vil sige, at det er direkte påviseligt, at ytringen aldrig er blevet ytret af nogen. Uddraget er fra pigernes (L og E) samtale. L fortæller om, at en af hendes skolekammerater har stjålet hendes Dankort, hævet penge på det, købt en masse julegaver og delt dem ud til sine venner. Jeg har i dette uddrag undtagelsesvis markeret det anførte med fed skrift.

Eks. 1

- 1 L: der havde hun så hævet firetusinde (uhl) ja
2 fuldstændig vildt hun havde bare købt gaver te os
3 åsånoed (.) så: (.)folk de bare går rundt så sier
4 man **tak for julegaver** å *alt sånoed*
5 (): ((latter))
6 L: ja: det: (latter) (.) det var så lidt
-> H: *ja he he* (.) sku det være en anden gang
8 L: ja:
9 (0.8)

På linje 7 kommer H, som er én af 'observatørerne', med den direkte anførsel *sku det være en anden gang*. Men H var jo ikke til stede i den omtalte situation, så det er klart, at den direkte anførsel ikke er en ordret anførsel af noget tidligere sagt. Men hvad er da baggrunden for, at denne direkte anførsel forekommer? Det vi ser her er et eksempel på, at pigerne fortæller så medrivende og dramatisk, at lytterne også begynder at spille med. Og hermed er jeg kommet frem til funktionen af at anvende direkte anførsel.

Dramatiserende, forstærkende og medrivende funktion

Der er i mit materiale mange belæg for, at direkte anførsel har en dramatiserende, forstærkende og medrivende funktion. Det næste uddrag er også fra pigernes (E og L) samtale. De er i gang med at fortælle om, hvordan de terroriserer den upopulære vagtlærer Pia. Uddraget er et stykke inde i fortællingen:

Eks. 2

- 1 H: nej=
-> L: @I kan godt >gå ned å rydde op<@ amen vi rykker os
ikk ud a stedet Pia (0.6) å Ann hun ble bare helt
vildt mere (.) provokerende å vi rykker os ikk å vi
kommer ikk å vi gider ikk [å det er ikke os å (.)
E: (uhl)
L: ((latter)) så vi [vist
E: [så så hun ville ha en samtale mæ
Ann men [ø:: (.) Ann ville ikk ha en *samtale mæ
L: [inde på vagt (.) inde på:
E: hende* ((latter))

På linjerne 2 - 5 udfører L et lille drama, hvor man må stille sig tvivlende over for, at Ann skulle have ytret alle fire ytringer på linje 4-5. Dramatiseringen er så effektiv, at også fortælleren selv rives med. I mit materiale er der mange lignende sekvenser med fortællinger opbygget og fremført som rene dramastykker. Vi ser her endvidere, at lærerens replik på linje

2 er anført med stemmeforstillelse, mens pigernes replikker fremsiges med normal stemme. Det er gennemgående altid andre personers replikker, der fremføres med stemmeforstillelse. Denne iagttagelse fører mig frem til det næste uddrag, som illustrerer en anden funktion af direkte anførsel end den dramatiserende.

Vurderende, evaluerende og kommenterende funktion

I eksempel 3 har den direkte anførsel en anden funktion. Den bruges til at vurdere, evaluere og kommentere andre personer på en indirekte måde, ofte i en nedsættende betydning. Uddraget er fra drengenes (J, S og H) samtale. Den ene dreng (J) er ved at fortælle om, hvordan de har mobbet en hørehæmmet skolekammerat. Vi er et stykke inde i forestillingen.

Eks. 3

```

1  J:  =*så kom han bare kravlende ned til
2      morgen[mad*
3  ():  [(latter)
4      ((alle griner))
-> J:  @([uhl])@ *farende ind* @u: u:@ >det var han snakkede
->      simpelthen så sjovt< det var helt @u: u: hvem fa:n
->      har taget mine briller va@ (.) *å så [trampede han
8  ():                                     [(latter)
9  J:  sån (.) wops*
10 S:  *hehehehe*
11 (): ((latter))

```

J bruger stemmeforstillelse til at latterliggøre den omtalte skolekammerat, hvilket fremgår klart, når man hører kassetten. Den evaluerende funktion forstærkes af, at J eksplicit på linje 5-6 gør opmærksom på, at kammeraten snakker sjovt. I øvrigt er brugen af stemmeforstillelse ret frekvent i drengenes samtale. Den bruges udover det evaluerende også til at markere, at der er tale om direkte anførsel. Det fører mig over til anden del af min analyse.

Markering af direkte anførsel

I den skrevne tradition er det almindeligt at anføre direkte tale med et verbum, som f.eks. 'så sagde hun', 'udbrød han', 'grinede hun' osv. Men i samtaler ser man ofte en helt anden måde at markere på: Der er en stor variation af verber (bl.a. sidde, stå og komme), der er diverse partikler, der er pauser eller slet ingenting. Det karakteristiske i materialet er, at der bruges flere markører på én gang. F.eks. en verbkonstruktion, en partikel og en pause før det anførte efterfulgt af en eller anden partikel efter det anførte. Det ser vi et eksempel på i det følgende uddrag, som er fra pigernes samtale. De fortæller om, hvordan det foregår på gymnasiets kostafdeling, når eleverne søger om ekstra udgangstilladelse i weekenderne. Jeg har undtagelsesvis markeret anførselsmarkørerne med fed skrift.

Eks. 4

```

1  E:  de er ret ø: (.) va ska man si: ø: de er ikk alt
2      for venlige hver gang
3  L:  nej altså heller ikk altså oss når vi hører sådan
4      altså forældrene de har ringet for- for- for at vi
5      kan få >udgangstilladelse< (.) >fredag lørdag< (.)
6      så begynder de bare å si: alt muligt amen syns du
7      ikk det er lidt meget at at de får det både fredag
8      og lørdag å sådan overtale forældrene te at vi kun
9      får det en nat å sånoed (.) så er det vi blir lidt
10     småsure over for det ska de jo ikk ha noed å [gøre
      ():                                     [(næ)
11 E:  mæ det dernede egentlig
12 T:  næ

```

Her ser vi før det anførte tre anførselsmarkører: *begynder de å si:*, *bare, alt muligt*. Der er dog ikke nogen markør efter det anførte. Det ser vi et eksempel på i det næste uddrag, som også er fra pigernes samtale. De fortæller om, hvordan de bilder en skolekammerat noget ind om video-overvågning ved bankautomater. Jeg har for overskuelighedens skyld markeret det anførende med fed skrift og det anførte med understregning.

Eks. 5

- 1 L: vi *begyndte bare* for hende >*sådan sådan*< *amen de*
2 *har jo ø: videokameraer å sånoen automater der det*
3 *har de jo oss rig[tig iko å hun ble bare (.)aj har*
4 () : [mm
5 L: *de åsånoed* [iko vi vi havde det bare helt vildt
6 E: [(latter)
7 sjovt iko vi sku da bare ha noed ud a hende
8 (.)

Her ser vi først linje 1 noget tilsvarende til eksempel 4, nemlig flere markører før det anførte: *begyndte, bare, sådan sådan*. Men ingen markører efter det anførte. Linje 3 har vi først tre markører før det anførte: *ble, bare* samt en minipause. Efter det anførte kommer der én markør, nemlig partiklen *åsånoed*, som er en grammatikalisering af *og sådan noget*.

Mit materiale er for spinkelt til, at jeg kan sige noget afgørende om, hvordan direkte anførsel almindeligvis markeres blandt danske unge. Men ifølge min analyse tyder det på, at der en større variation i brugen af verber end der i det skrevne sprog. Endvidere bruges der en hel del partikler, som ikke ses i skrevet sprog: *bare, sådan, alt muligt, åsånoed*. (Nogle af disse partikler er for øvrigt med til at antyde, at der ikke er tale om ordret gengivelse af noget tidligere ytret.) Som tidligere omtalt har jeg også fundet mange eksempler på brugen af en markør, som af naturlige grunde slet ikke findes i det skrevne sprog, nemlig stemmeforstillingen. Det karakteristiske i mine analyserede samtaler er dog som vist i eksemplerne 4 og 5, at der ofte bruges flere markører på én gang.

Afslutning

En af de store inspirationskilder for min analyse har været Mats Erikssons doktorafhandling *Ungdomars berättande* (se litteraturlisten). Det var dette arbejde, der vakte min interesse for at analysere danske unges direkte anførsler. Jeg har ikke haft intentioner om at lave en egentlig komparativ analyse, men har dog alligevel gjort nogle iagttagelser om evt. forskelle mellem danske og svenske unges anførsel af direkte tale. Jeg har ikke fundet afgørende forskelle, hvad

angår funktionen af den direkte anførsel, men derimod i markeringen af denne. I Mats Erikssons materiale var det meget almindeligt, at den svenske variant af *bare* ('ba') alene blev brugt som markør før det anførte. Det fandt jeg ikke i mit materiale, hvor *bare* altid optrådte sammen med andre markører, typisk sammen med et verbum. Et andet typisk træk ved Erikssons materiale, er markørerne *typ* og *ungefär*, som følger efter det anførte. Mine forekomster af direkte tale med efterfulgt markør kunne tyde på, at det tilsvarende i dansk er varianter af *åsånoed*. Der findes i mit materiale nogle eksempler på dette, men det ser ikke ud til at være en så udbredt markør som de svenske *typ* og *ungefär*.

En mulig perspektivering

For at få svar på dette og mange andre åbne spørgsmål, skal der foretages en mere dybtgående analyse på et større materiale og af en mere kvantitativ karakter. Det ville i den sammenhæng være interessant at inddrage samtaler mellem unge fra de andre nordiske lande i en sådan komparativ analyse.

Transskriptionsnøgle

=	replikkerne kobles sammen uden hørlig pause
[	en overlapning begynder. Samtidig tale begynder
*[[	to ytringer begynder samtidig
(ikk)	transskriptionen usikker
(uhl)	uhørligt
((latter))	transskribentens kommentarer
():	talerens identitet usikker
men	med emfase
MEN	højere lydstyrke
men svag	svag stemme, hvisken
#men#	knirkende stemme
@men@	stemmeforstilling
men	ordet udtales grinende
>men<	hurtigere tale
<men>	langsommere tale

- (for-) pludselig afbrydelse eller stammen
- : (si:) forlænget lyd
- :: (si::) endnu mere forlænget lyd
- (.) minipause (-> 0.3 sek.)
- (0.7) pause målt til 0.7 sek.

Litteratur

- Eriksson, Mats. 1994. Anförelsen funktion i ungdomars berättelser. A. Holmberg och K. Larsson (red.): *Svenskans beskrivning 20*. Lund: Lund University Press:131-142.
- Eriksson, Mats. 1997. *Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion*. Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 43.
- Hougaard, Tina Thode. 1997. *At tale sig frem. Sprogsignaler og samtaleformer hos østjyske unge*. Speciale fra Aarhus Universitet.
- Londen, Anne-Marie. 1991. Sori nu att ja här i snagakön talar svenska. Om direkta citat i samtal. Sigurd Fries (red.). *Stilistik och finlandssvenska. En samling artiklar tillägnade Birger Liljestrånd den 25. Juni 1991*. Umeå: Institutionen för nordiska språk:112-125.
- Londen, Anne-Marie. 1995. Samtalsforskning - en introduktion. *Folkmålsstudier 36*. Helsingfors: Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi:11-52.
- Norrby, Catrin. 1997. Berättelseannonsering i vardagssamtal. Håkansson, G. et al. (red.): *Svenskans beskrivning 22*. Lund: Lund University Press:82-96.
- Norrby, Catrin. 1997. Hur länge är man ungdom - språkligt sett? *Ungdomsspråk i Norden*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet. Mins 43. Stockholm:213-222.
- Tannen, Deborah. 1989. *Talking Voices. Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse*. Cambridge: Cambridge University press.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
7. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1999

OM REFLEKSIVERNE SIG OG SIN

Af Hans Götzsche (Aalborg Universitet)

Ved en bestemt lejlighed skulle jeg oversætte noget kollegialt 'US-engelsk' i en fælles forskningsrapport til dansk, og resultatet blev bl.a:

- (1) ... som fx et barn der blev behandlet dårligt af andre børn og voksne på grund af hendes sorte hår og hendes "skæve" øjne;

En litterær kollega gjorde mig opmærksom på, at sådan kunne man da ikke skrive på dansk. Det skulle være *sit sorte hår og sine skæve øjne*. Jeg var ikke helt enig, og er det vel næppe heller i dag. Ser vi bort fra spørgsmålet om dialektale forhold, stilleje og genre drejer det sig i første omgang om hvilke informationer ordvalget angiver: refleksivitet ('sin') over for anaforisk henvisning¹ ('hendes') over for sexus ('hun' og ikke 'han'), men derudover opstår problemet hvorvidt den anaforiske identifikation af et "subjekt" af en eller anden art kan begrunde valg af refleksiv frem for "personligt" pronomen; specielt i en sætning som ovennævnte med en såkaldt omskrevet passiv.

Nedenfor vil jeg foreslå nogle analyser, der for det første problematiserer hvorvidt det er meningsfuldt at lede efter et sproginternt "subjekt" til refleksiverne og for det andet problematiserer deres ordklassetilørsforhold. Det sidste medfører tillige en problematisering af traditionelle ordklassekriterier.

Problemet

Refleksiver er ikke lette at have med at gøre:

¹ Det er lidt forskelligt hvad forskellige fremstillinger mener om forholdet mellem refleksiv og anafor. Jeg foretrækker - som Diderichsen (1938-39) - at adskille de to begreber, og jeg skelner mellem refleksiv som et paradigme-semantisk træk og anafor (ligesom katafor) som betegnelse på en sætningssemantisk relation i forbindelse med deiksis.